

Universita Karlova
Evangelická theologická fakulta
Prof. ThDr. Jan Štefan
Vedoucí katedry systematické theologie

OPONENTSKÝ POSUDEK NA HABILITAČNÍ PRÁCI

MGR. ĽUBOMÍR BATKA, PHD.:

Porovnanie Lutherovho chápania slova Božieho v Operationes in Psalmos (1519-1521) a vo Výklade prvých 25 žalmov (1530).

Habilitačná práca, 134 strán. Bratislava 2013.

1. Práce a její autor

Habilitační práce ĽUBOMÍRA BATKY (dále L.B. nebo autor) se pohybuje na pomezí historické a systematické theologie. Ve své realizované podobě je to práce komparativní: srovnává dva reformační komentáře k části starozákonní knihy, kterou se M. Luther zaobíral po celý život a která sehrála klíčovou roli ve formování jeho theologie. Svou intencí je to práce inspirativní: jejím záměrem je přesvědčit čtenáře, abychom jako evangeličtí theologové přistupovali k Bibli tak, jako k ní přistupoval před takřka pěti sty lety Reformátor.

L.B. není ve světě luterské theologie žádný nováček. Roku 2007 vydal německy knižní monografii *Peccatum radicale. Eine Studie zu Luthers Erbsündenverständnis in Psalm 51*, v roce 2013 přednášel o Lutherovi a žalmech na 2. mezinárodní konzultaci Světového luterského svazu v německém Eisenachu. Oponovaná práce dosvědčuje bezmála na každé stránce, že se jak v textech Lutherových, tak v textech o Lutherovi pohybuje jako doma. Ano, snad bychom si měli přát, aby četbu Luthera a lutheraneí občas vyměnil za nějakou jinou theologickou četbu.

Práce se skládá – kromě (slovenského a německého) Abstraktu, Předmluvy, Obsahu a Závěru a Bibliografie – z pěti kapitol. Podkladem pro tři centrální kapitoly jsou tři autorovy články, které vyšly roku 2013 v *Testimonia theologica*; závěrečná kapitola je úplně nová. Obsahový střed práce tvoří dvě analytické kapitoly věnované o Lutherově Theologii slova v jeho žalmových výkladech z roku 1519-1521 a 1530: kapitola třetí (s. 33-84) a čtvrtá (s. 85-110).

Žalmy se Luther zabýval jako mnich, jako profesor i jako kazatel, vědom si jejich významu jak pro reorganizaci theologického studia a reformu církevního života, tak pro osobní víru a zbožnost každého křesťana. Spíš prakticky-pastorálně jsou laděny: *Výklad 7 kajících žalmů* (1517) a pojednávání *Výklady prvých 25 žalmů* (pro něž našel W.v. LÖWENICH výstižný název Koburgské žalmy), spíš teoreticko-exegeticky přednášky: *Dictata super Psalterium* (1513-1516), pojednávání *Operationes in Psalmos*, a na konec shrnující *Summarien* (1531).

Rozsáhlým *Operationes* (bezmála 700 stran, zabírají celý jeden svazek WA) se věnovala už řada badatelů (L.B. o nich referuje na s. 36-40), mnohem stručnější Koburgské žalmy prý doposud theologicky analyzovány nebyly. L.B. strukturuje své výklady v zájmu komparace

obdobně (kromě přehledu dosavadního bádání, kde není v druhém případě o čem pojednávat; je však otázka, zda je podrobný referát v systematicko-theologické habilitaci nutný).

Pracuje – ve zřejmé poslušnosti rady Ph. MELANCHTHONA nepít špinavou vodu z kaluže, můžeme-li pít čistou vodu z pramene – přímo s prameny: s Lutherovými texty v latinském či německém originále, a to nejen v případě obou Lutherových žalmových komentářů (což je, řekněme, samozřejmé), nýbrž i v případě dalších Lutherových děl (což už zdaleka tak samozřejmé není). V textu práce je sám překládá do slovenštiny, jejich původní znění uvádí buď v závorkách nebo dole v poznámkách; ani jednou nezmiňuje, že by si přitom vypomáhal nahlédnutím do moderních německých nebo anglických překladů nebo modernizací. (V Bibliografii žádnou čtenářskou edici Lutherových spisů – kromě slovenského *Výberu zo spisov*, který vydali 1990 J. Michalko a R. Košťial – neuvádí.) Z Luthera cituje průběžně nejen ze svazků základního korpusu Výmarské kritické edice (WA), nýbrž i ze svazků kritické edice jeho biblického překladu, stolních řečí či dopisů (WADB, WATr, WABr).

Autorova obeznámenost se sekundární literaturou o Lutherovi vzbuzuje obdiv. Dovolává se jak klasiků lutherovského bádání a lutherovské interpretace 20. století, jako byli P. ALTHAUS, W. von LÖWENICH, R. HERMANN, H. BORNKAMM, H. BEINTKER, B. LOHSE, G. EBELING, M. BRECHT, M. LIENHARD, tak žijících theologů, kteří se systematicky nebo okrajově Lutherovi věnovali či věnují, jako jsou O. BAYER, H.-M. BARTH, N. SLENCZKA, D. KORSCH, A. BEUTEL, M. WERNISCH. Jak vidno, převládají Němci, převažují university Tübingen a Marburg, nechybějí Američané a tzv. finská škola. Naopak chybí okruh dialektické theologie (F. GOGARTEN, H.J.IWAND). Z katolíků je jmenován jediný, W. KASPER, nikoli např. v Česku velmi překládaný a vlivný O.H. PESCH. Zánrově máme co do činění se zásadními syntetickými díly i s dílčími analytickými monografiemi, s badatelskými studiemi v luteránských periodikách (*Lutheran Quarterly*) či obecně theologických časopisech (*Evangelische Theologie*) i s luteránskými příručkami (*Luther Handbuch*). Kupodivu nikoli s dějinami dogmatu/ theologie, kde tvoří jedinou výjimku 4. svazek PELIKANOVÝCH *The Christian Tradition* (kupodivu uvedený jen vlastním názvem *Reformation of Church and Dogma*). Sekundární zdroje cituje v poznámkách v němčině, angličtině a češtině. Několikrát odkazuje na německé autory v anglických překladech, zřejmě pro jejich snazší dostupnost v Bratislavě nebo ve své knihovně. Za důležité – zejména pro případné zahraniční čtenáře – považují občasné odkazy na původní slovenské práce o Lutherovi (J. FILO st., V. OLEXA, J. HOLČÍK, K. NANDRÁSKY a I. KIŠŠ), a to i tehdy, když se jedná o publikace v církevním tisku (v době socialismu, kdy odborné theologické časopisy prakticky neexistovaly).

Práce je psána kultivovaným stylem. L.B. pojednává o svém autorovi klidným tónem, jeho úsudek je pevný, uvážený, vyrovnaný. Suverénně se pohybuje mezi theologickými obory evangelické theologie, čímž jako systematický theolog fakticky realizuje centrálnost své disciplíny v rámci celku theologie. Nejméně smyslu má pro theologii biblickou (exegeticky nepřináší posuzovaná práce žádné nové poznatky), nejvíce pro theologii historickou (explicitně např. v partiích o Lutherově čtení a výkladu Bible ve srovnání s pozdně středověkou teorií a praxí); praktická theologie je přítomna implicitně.

2. Námitky, podněty k rozhovoru

2.1 Formální opomenutí

Pro případnou knižní publikaci bude třeba, aby autor text ještě trochu „začistil“. Do recenzovaného exempláře jsem zanesl několik zaregistrovaných překlepů (především

v cizojazyčných textech; závažnější je pouze opakovaná chyba „sub contratio“ místo *contrario*, 92, 109; na s. 107 zase „sub contraria“). Tu a tam chybí čárka před nebo za vedlejší větou. (Předpokládám, že v této věci platí ve slovenštině stejná nebo podobná pravidla jako v češtině.) Někdy bych dal přednost slovenskému výrazu (např. „v súladu“ raději než „v harmónii“ na s. 78; překlad latinského „speculando“ na konci citátu na s. 82). Z doby, kdy kapitoly byly ještě „pouze“ články, zůstalo v textu označení těchto kapitol jako článků (20, 86, 111 a pozn. 115 na s. 33, která nepočítá s tím, že další článek bude další kapitolou jednotné práce); na vrub nedostatečné recenze jdou i některá opakování (např. pozn. 7 na s. 8 je identická s pozn. 355 na s. 86). Závěrečná shrnutí opakující již jednou vyřčené považují za zbytečně rozsáhlá. Zřetelně ovšem vadí pouze opakování téže finální (pravda, významově klíčové) věty: „Slovo Božie je centrom Lutherovej teológie i vo *Výklade prvých 25 žalmov.*“ (na s. 108 a na s. 110, tedy v krátkém rozmezí jedné strany). Nepochopitelné je uvedení Lutherova citátu na s. 62 v textu v latinském znění bez překladu, když věta pokračuje ze s. 62 na s. 63 v překladu a z příslušné poznámky vyplývá, že jde takřka o návazný text. Nepřeložený latinský citát v textu pak přijde ještě na s. 64.

2.2 Věcné otazníky

2.2.1 Historie, nebo Dogmatika?

Pro pražského oponenta byla určitým překvapením skutečnost, že si systematický theolog zvolil pro svou habilitační práci historické téma.

Při pohledu do minulosti však musím konstatovat, že většina českých evangelických theologů, mezi nimi i theologové systematičtí, se vědecky kvalifikovali na historicko-theologických tématech a poté se veřejnosti prezentovali také jako historičtí theologové, kteří se věnují studiu reformační theologie. J.B. SOUČEK promoval na základě disertace *Theologie výkladů Kralické šestidítky* (1930), F.M. DOBIÁŠ s disertací *Učení Jednoty bratrské o Večeři Páně* (1938), J. SMOLÍK s disertací *Sociální působení Jednoty bratrské v 15. a 16. století* (1948), L. BROŽ s disertací *Petr Martyr Vermigli*, M. OPOČENSKÝ s disertací *Základní motiv a aktuálnost teologie Petra Chelčického*. J.L. HROMÁDKA napsal úvodní studie ke knihám *Lutherův odkaz a Calvin. Kardinál a reformátor*, P. MACEK celoživotně píše o radikálech evropské reformace. V německém protestantismu, na němž se L.B. zřetelně orientuje, se věnovala a věnuje Lutherově theologii celá řada velkých systematických theologů 20. století. Jen knihy, které nesou nebo by mohly nést název *Theologie Martina Luthera*, publikovali: P. ALTHAUS, F. GOGARTEN, R. HERMANN, H.J. IWAND, G. EBELING, O. BAYER, H.-M. BARTH, U. KÜHN.

2.2.2 Luteránství

Oponent z minoritní unionované evangelické církve nemůže skrýt určité rozpaky nad skutečností, že se L.B. fakticky pohybuje bezmála výlučně ve světě evropského či euroamerického luterství. Na s. 10 se „prořekne“, když mluví o přínosu „pre súčasní ‚luteránsku‘ (evanjelickú) teológiu“. Z ne-luterských theologů přichází ke slovu vlastně jen římský katolík W. KASPER (jehož knížku *Dogma pod Božím slovom* vydává za vynikající „štúdiu k Lutherovmu chápaniu slova Božieho a evanjelia“ - 77, stejně 118; vynikající studie to opravdu je, její záběr je ovšem „katolický“). Luterská theologická specifika L.B. nikde ani náznakem neproblematizuje. (Položit Lutherovi otázku – jak to činí H.-M. BARTH, když se ptá, zda u Luthera nenajdeme také určitý „fetišismus slova“ – je pro L.B. zřejmě mez, kterou nehodlá při problematizování Lutherových pozic překračovat.) Za úkol luterského theologa

zřejmě považuje chránit reformátorovy postoje a tvrzení proti jejich potenciálnímu nepochopení či faktickým dezinterpretacím. (Např. ve výstižném konstatování, že Lutherovo hamartiologicko-soteriologické SIMUL nesmí být chápáno „ako ‚percentuálne‘ vyjadrenie“ s. 104, pozn. 475).

2.2.3 Aktualita

Otázku aktuality L.B. sám otevírá v okamžiku, kdy si všímá Lutherových adaptací či kontextualizací jím vykládaných žalmových textů. I zde se projevuje jako převážně tradicionalistický či mírně konzervativní theolog, pro něhož nepředstavuje spojka „a“ mezi charakteristikami „reformačný vo svojej podstate“ a „stále aktuálny“ (84) žádný problém. Když už musí konstatovat, že Luther necouvl před (značně) aktualizovanými interpretacemi, hned nasadí zpátečku tvrzením, že reformátor „nepodľahol tendencii radikálnej kontextualizácie žalmov a podával teologicky obsažné – a tým pádom aj nadčasové – výklady žalmov“ (88). Neudiví nás proto, že se L.B. ani náznakem nepokouší hledat nějaké současné analogie k Lutherovým blouznivcům či sedlákům; i analogie mezi tehdejšími spiritualisty a současnými charismatiky (a tehdejšími papeženci a současnými fundamentalisty?) je pouze implicitní, není ani jednou explicitně vyslovena. Až v samotném závěru své práce si L.B. položí otázku aktuality zkoumané materie: otázku po transpozici Lutherovy hermenutiky do luteránské hermeneutiky (119), po dnešní použitelnosti exklusivním jazyku v žalmech (záhuba nepřátel!, 120) nebo po trvalé platnosti reformátorových/reformačních hermeneutických klíčů, jako je rozlišování Zákona a Evangelia nebo princip výkladu Písma Písmem (120).

3. Pozitiva práce

3.1 Akribie v práci s texty

V celé (spíše stručnější) studii se prokazuje L.B. jako theolog, jehož první devízou je pečlivá práce s textem. Platí na něho charakteristika, kterou sám vystihl způsob práce H. BEINTKERA: „akribická práca s textom“ (38). Suverénně se pohybuje v mnohojazyčném prostředí (středověká latina, staroněmčina, samozřejmě moderní němčina a angličtina). Cenným přínosem bude příspěvek jeho práce k ustálení slovenské lutherovské terminologie – ať už ji přebírá nebo ji sám vytváří. Mám na mysli např. překlady *Anfechtung* jako „duchovní zápas“ (38), *peccatum radicale* jako „hriech od koreňa“ (43), „radostná výměna“ (zde ovšem zaměnil „fröhlicher Wechsel“ za *commertio admirabile*, 55, *commertium*) nebo *Was Christum treibet* jako „čo svedčí o Kristu“ (60).

3.2 Skrytá dogmatika

Vlastní dogmatické výpovědi L.B. (podobně jako u nás M. WERNISCH) často ukrývá do vět v poznámkových komentářích. Stále se vrací – často v trojiční strukturovanosti – důrazy na Boží stvořitelství, tvůrčí konání na stvoření, na Krista ve Starém zákoně a na inspiraci pisatele/čitatele/vykladače Bible a kazatele a posluchače evangelického kázání Duchem svatým; dále na vztah Bůh-svět a Bůh-člověk/člověk-Bůh jako proces komunikace, na slovo jako přednostní Boží nástroj, na evangelickou spiritualitu jako široce pojatou práci s Biblií. Když se L.B. někde letmo dotkne luterských hitů – ať už historických (jako je otázka vlivu

německé mystiky na mladého Luthera nebo datace tzv. reformačního zvratu) nebo dogmatických (forenzní pojetí o ospravedlnění) – , vidíme, že se vyzná a že by se mohl na danou tematiku širěji rozepsat. (Dokážu si představit, že v přednáškách se takto, v reakci na dotazy posluchačů, rozpovídá.)

3.3 Aktualita

Posuzovaná práce nakonec nepostrádá, jak už jsem výše naznačil, určitou implicitní aktualitu. L.B. vede jako luterský theolog boj na dvou frontách: „napravo“ proti fundamentalismu verbální inspirace nebo mechanickému pojetí christocentričnosti Písma („výrok, že ‚celé Písmo‘ svedčí o Kristu neznamena, že všetky biblické miesta svedčia o Kristu“, 60), „nalevo“ proti entuziasmu theologie viditelných misijních úspěchů („okamžitého obrátenia“, 64). Liberální postup, který pomocí redukcionistické interpretace „odinterpretuje“ „středověká rezidua“ odmítá (např. demytologizaci ďábla, 79), vůči moderní komunikativnosti je naopak velmi otevřený (např. v důrazu na performativní, životodárnou moc Božího slova, 61, zřejmě v návaznosti na poietologickou theologii O. BAYERA).

Závěr

Domnívám se, že předložená práce Mgr. Lubomíra Batky, PhD. po odborné stránce splňuje všechna kritéria, která na našich universitách klademe na habilitační práce. Doporučuji habilitační komisi, aby v habilitačním konání pokračovala v souladu s předpisy o postupu získávání vědecko-pedagogických titulů platnými v SR.

Jan Štefan

Praha, 11.3. 2014